

УДК 811.111'253:81'2

ЗІНУКОВА Наталія Вікторівна –
кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри англійської філології
та перекладу Університету імені Альфреда Нобеля
e-mail: natzinukova@gmail.com

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕРЕКЛАДАЧА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах переходу до глобалізації економіки сучасного суспільства, використання інноваційних технологій, зростання інтернаціоналізації освітніх процесів повсюдно зростає потреба у висококваліфікованих кадрах, які змогли б здійснювати якісний супровід міжнародного співробітництва. Сучасний лінгвоінформаційний період характеризується повноцінним науковим вивченням проблеми формування вторинної мовної особистості перекладача. Визначальний вплив на розробку досліджуваної проблеми на цьому історичному етапі справили процес інформатизації, який у повному обсязі охопив сучасне суспільство, як наслідок інтеграції інформаційних комунікаційних технологій в освіту і зміна парадигми освіти з потреби знань на компетентність [4]. Вищезазначені тенденції, по суті, формують соціальне замовлення на перекладачів як мовних посередників у різних сферах діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен лінгвокультурної особистості вважається у сучасній методичній науці одним з центральних понять. Поняття мовної особистості в методиці було введено Ю. М. Карауловим, потім детально розроблене в працях І. І Халєєвої (вторинна мовна особистість), Л. П. Крисіна, В. П. Фурманової (культурно-орієнтована особистість), Г. В. Єлізарової, М. К. Колкового, П. В. Сисоєва (полікультурна мовна особистість) та інших. Затребуваність у професійних перекладачах неминуче приводить до підвищення якості їхньої підготовки. Багато дослідників у цій галузі відзначають необхідні умови досягнення нової якості освіти, серед яких виділяють компетентнісний підхід, міжкультурну комунікацію, інформатизацію освіти як процес забезпечення освітнього процесу методологією, технологією і практикою розробки та використання сучасних інформаційних технологій. Тобто професійну компетентність перекладача можна уявити як інтегративну характеристику особистості фахівця, яка об'єднує в собі поряд з лінгвістичними і професійно-спеціалізованими компетенціями ще й загальнокультурні, психологічні та інформаційні. Весь цей набір

компетенцій дозволяє перекладачу здійснювати професійну діяльність на високому рівні [10].

Мета статті – розглянути ідею формування мовної особистості як фактор системоутворення процесу підготовки перекладачів, фахівців з міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні на ринку праці затребувані не знання самі по собі, а готовність і прагнення фахівця на практиці застосовувати ці знання і вміння. У сукупності з особистими якостями претендента ці вміння і знання дозволять успішно виконувати складні професійні завдання. Необхідно розглянути критерії і фактори, які створять основу формування у майбутніх перекладачів професійно важливих якостей, необхідних для здійснення їхньої професійної підготовки. Отже, мова йде про професійну компетентність перекладача, що виконує важливу соціальну функцію посередника між різномовними і різнокультурними спільнотами чи окремими їх представниками.

Успішність міжкультурної комунікації в першу чергу залежить від професіоналізму перекладача. У рамках різних реєстрів спілкування, офіційних чи неофіційних, можливе виникнення конфліктних ситуацій, і, як наслідок, прояв негативних емоцій. Тут виникає питання про специфічні вимоги до особистості перекладача, що забезпечують ефективне виконання ним його професійної діяльності.

Згідно з концепцією трирівневої організації «мовної особистості», розробленою Ю. Н. Карауловим, існує три рівні в структурі мовної особистості: 1) лексикон (вербально-семантичний рівень), який включає в себе лінгвістичні компетенції (структуру та систему мови оригіналу і мови перекладу); 2) тезаурус (лінгвокогнітивний рівень), в якому укладено образ світу або систему знань про світ; 3) мотиваційний рівень (прагматикон), який відображає систему мотивів, цілей, установок і цінностей [5].

Усі три рівні являють собою єдність змінної та інваріантної складової, що забезпечує ефективність міжмовної лінгвокомунікативної діяльності, яка лежить в основі професійної компетентності філолога-

перекладача. На думку дослідників, інваріантна частина є результатом історичного розвитку нації, виступає носієм етнічного начала і володіє типовим (усередненим) характером. Її можна подати у вигляді бази, на яку накладаються змінні характеристики (риси), властиві будь-якій індивідуальності [2].

Під час формування лінгвокультурного типу особистості перекладача, перш за все у нього має сформуватися тезаурус, властивий стандартизованому представнику вихідної культури з його симетричними утвореннями усіх рівнів. У реальному житті в процесі перекладу перекладач взаємодіє не тільки з вихідним текстом (тобто в його свідомості відбувається не тільки сприйняття інформації), але і з мовними особистостями автора і адресата перекладу, що говорить про процеси переробки і відображення дійсності як остаточного продукту перекладу.

Отже, для вирішення лінгвістичних завдань перекладач повинен володіти як мінімум двома асоціативно-вербальними мережами; для вирішення екстралінгвістичних завдань – розширеним і збагаченим тезаурусом. Стає очевидним, що перекладачу необхідно досягти певного ступеня спільності його свідомості з образом свідомості партнерів по комунікації. Перекладач повинен не просто долучитися до нових картин світу, а вміти їх осмислювати, розуміти, засвоювати і сприймати. Іншими словами йдеться про пізнання і залучення перекладача до концептуальних систем іншої реальності.

Для більш повного осмислення професійного портрета фахівця у галузі усного перекладу необхідно визначити рольовий репертуар і функції усного перекладача. Отже, усний перекладач виступає як:

– «споживач / інтерпретатор», який інтерпретує мовну поведінку учасників міжкультурної комунікації, пояснює ситуацію спілкування;

– «виробник», який конструює і виробляє текст мовою перекладу;

– «практичний психолог», який коригує свою мовну поведінку, враховуючи міжособистісні відносини, психологічний стан і психологічні реакції учасників міжкультурного спілкування;

– «організатор», який організує умови для своєї роботи, пристосовується до умов і виду перекладу;

– «дослідник», який збирає інформацію з тематики перекладу і проводить попередні термінологічні дослідження (опитування фахівців, підбір і вивчення необхідної літератури, складання глосаріїв, зіставлення термінологічних систем);

– «адаптер», який адаптує текст повідомлення для розуміння його

представниками іншої культури;

– «коректор», який проводить коректорську правку свого тексту, відстежуючи реакцію тих, хто слухає [1].

Різні види і ситуації усного перекладу висувають на перший план різні, іноді суперечливі перекладацькі функції. Так, перекладач конференцій, що забезпечує міжнародне співробітництво на вищому рівні, відповідає моделі «неупередженого професіонала». Він не дає поради і не висловлює особисту думку, нічого не скорочує і не додає в повідомленні, дотримується суворої конфіденційності, додержується кодексу етики і деонтології [1].

Перекладач, який працює у соціальній сфері, не завжди є об'єктивним. Активно беручи участь у комунікації, він не просто перекладає висловлювання, а керує ситуацією вербального взаємодії. Перекладач ставить запитання, уточнює, погоджується, втішає, переконує, звинувачує, заперечує [1]. Виділення відповідних ролей, які виконуються перекладачем, має важливе значення як з теоретичної точки зору (для уточнення об'єкта і напрямів наукових досліджень), так і з практичної. У нашому випадку це необхідно для встановлення вимог до перекладачів у процесі їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Ще однією важливою рисою професійного портрету перекладача є його толерантність як компетентісна складова мовної особистості в умовах полікультурного і поліетнічного середовища. У сучасних психолінгвістичних дослідженнях толерантність описується як особливий тип терпіння в конфліктонебезпечній ситуації. У лінгводидактичному плані толерантність передбачає не тільки «уміння бачити і розуміти «іншу» культуру крізь призму своєї культурної ідентичності, а й транслювати це вміння за допомогою своєї професійної діяльності представникам приймаючої лінгвокультури» [9, с. 75].

У той же час студенти-перекладачі повинні бути готові брати на себе відповідальність за усунення будь-якого міжкультурного непорозуміння, виступати як повноцінні представники рідної культури, прагнути до самоосвіти і переконливого самостійного функціонування у полікультурному світі. При цьому важливо акцентувати увагу майбутніх перекладачів на використанні мови у певних соціальних і культурних ситуаціях. Так, знання ціннісно-нормативних засад поведінки, правил спілкування необхідне не тільки для вибору правильного мовного регістру, а й розуміння контексту мовної культури.

Для оптимізації цього процесу необхідно,

щоб університетська мовна підготовка взагалі – а підготовка майбутніх перекладачів зокрема мала полікультурну спрямованість, що включає в себе ціннісно-культурне розмаїття тематичного наповнення навчально-методичних матеріалів у рамках професійної підготовки за кожним типом досліджуваної культури (етнічної, історичної, соціальної, конфесійної, професійної, географічної, гендерної тощо), тим самим створюючи сприятливі умови для ціннісно-культурного орієнтування студентів [3].

В умовах професійної мовної підготовки для вирішення завдань з розвитку полікультурних ціннісних орієнтацій майбутнім перекладачам можуть пропонуватися проблемні культурологічні завдання, за допомогою яких перекладачі як полікультурні суб'єкти у рідному середовищі отримують розуміння того, що групова належність може змінюватися залежно від контексту комунікації та інтеракції. Подібні завдання сприяють виявленню студентами культурних подібностей між представниками найрізноманітніших культурних груп. Такі завдання (наприклад, виділення і пояснення національно маркованих мовних одиниць) допомагають майбутнім фахівцям визначити своє місце, роль і значення в глобальних загальнолюдських процесах, а також розвивати у цілому відповідальність за міжнародні події, що відбуваються у світі [3].

Засвоєння студентами-лінгвістами на конкретних прикладах співвідношення мови і суспільства, мови і культури, мови та історії, розуміння ними контексту лексичних одиниць, які необхідно перекласти, веде до вміння надати лінгвокраїнознавчий коментар до досліджуваного матеріалу; знання культурної специфіки першої (англійської), другої (третьої) іноземних мов дозволяє інтерпретувати культурологічні події і факти, здійснювати виділення необхідної інформації. Ефективним засобом формування полікультурних ціннісних орієнтацій є використання автентичних матеріалів, елементів національної культури і особистий комунікативний досвід в процесі навчання професійного міжкультурного спілкування.

Отже, як основа методики формування і розвитку мовної особистості перекладача може розглядатися система, яка найбільш повно відображає умови і засоби, необхідні для вдосконалення мовної особистості студента, майбутнього фахівця міжкультурної комунікації у рамках вищого навчального закладу. До практичних видів роботи для першої стадії етноцентризму, що відображає оцінні судження «добре» або «погано» щодо досліджуваної культури, можна віднести інтерпретацію і аналіз дискурсів, які є

нетиповими для рідної лінгвокультури, порівняльний концептуальний аналіз, ланцюгову асоціативну нитку, інтерпретацію фотоілюстрацій з позицій носія іншої культури тощо.

На другій стадії культурного самовизначення, суб'єктного позиціонування власного «Я» у всьому різноманітті культур, можна використовувати непідготовлені так звані асоціативні монологи, вправи, спрямовані на реконструкцію базових психологічних механізмів і аспектів соціалізації, конструювання внутрішнього контексту, перехресне коментування. На третій стадії полілогу культур особлива увага приділяється ситуативному контексту взаємодії з метою виявлення і помилок і запобігання їм.

В основі формування і розвитку мовної особистості перекладача перебувають як загально дидактичні (свідомість, активність, наочність, доступність, індивідуалізація), так і специфічні принципи (нейтралізації, релятивізму, внутрішньої контекстуальності, поліфонічності, врахування власної культури, лінгвокультурності). У процесі навчання добре себе проявляють тренінгові методики, відомі як методика рефлексії (*self-awareness inventories*), методика порівняльного лінгвокультурного аналізу (*linguistic awareness methods*), методика асоціації слова, методика рольової гри або гри-симуляції (*simulation games*), методика ситуативного аналізу (*culture assimilator*), інформатизація освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, формування мовної особистості перекладача як системоутворюючий фактор підготовки фахівців з міжкультурної взаємодії є стратегічним орієнтиром у сучасній вищій професійній мовній освіті. Необхідними умовами досягнення нової якості вищої освіти і підготовки висококваліфікованих перекладачів є: компетентнісний підхід, когнітивний і міжкультурний, інформатизація освіти. Формування мовної особистості перекладача у навчальному процесі допоможе випускникам бути затребуваними на ринку праці і з успіхом застосовувати отримані знання і професійні уміння. Основними факторами формування і розвитку культурно-мовної особистості перекладача є професійна компетентність і особливі особистісні та морально-етичні характеристики фахівця.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аликина Е. В. Эволюция ролей устного переводчика в современном мире [Электронный ресурс] / Е. В. Аликина // Вестник Пермского государственного технического университета. – Режим доступа:

http://vestnik.pstu.ru/.../get_file.php – дата доступу: 28.10.2015.

2. Бакало Д. И. Особенности познания и отражения действительности в сознании переводчика в процессе его профессиональной деятельности / Д. И. Бакало // Вестник Томского государственного университета. – Томск, 2007. – № 298. – С. 29–31.

3. Брагина А. Д. Формирование поликультурных ценностных ориентаций будущих переводчиков как актуальная проблема профессионального языкового образования / А. Д. Брагина // Человек и образование. Академический Вестник Института образования для взрослых Российской академии образования. – М., 2011. – № 1 (26). – С. 118–123.

4. Гребенщикова А. В. Лингвоинформационный период развития проблемы формирования вторичной языковой личности в системе профессионального лингвистического образования / А. В. Гребенщикова // Вестник ЮУрГУ. – Серия «Образование. Педагогические науки». – 2013. – Т. 5, № 1. – С. 127–132.

5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – Изд. 7-е. – М.: Издательство: ЛКИ, 2010. – 264 с.

6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 2002. – 424 с.

7. Латышев Л. К. Перевод: Теория, практика и методика преподавания: учебник для студ. перевод. фак. высш. учеб. заведений / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – 3-е изд., стер. – М.: Академия, 2007. – 192 с.

8. Ремезова Л. В. К вопросу о профессиональной компетентности лингвиста-переводчика / Л. В. Ремезова // Язык и культура. – № 3. – Томский государственный университет, 2011. – С. 125–132.

9. Серебрякова С. В. К проблеме формирования языковой личности лингвиста-переводчика / С. В. Серебрякова, А. А. Серебряков // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия: Педагогика и психология. – Майкоп: изд-во АГУ, 2012. – Вып. 3. – С. 123–127.

10. Zinukova N. V. Integrated methodological model of interpreters' training in multilingual society / N. V. Zinukova // Іноземні Мови. Київ: ТОВ Видавництво Левіт», № 4 (80), 2014. – С. 40–44.

REFERENCES

1. Alikina, E. V. (2015). *Jevoljucija rolej ustnogo perevodchika v sovremenom mire*. [Elektronnyj resurs]. [Evolution of interpreter's roles in the modern world]. Vestnik Permskogo gosudarstvennogo tehničeskogo universiteta. Retrieved from: http://vestnik.pstu.ru/.../get_file.php – access date: 28.10.2015.

2. Bakalo, D. I. (2007). *Osobennosti poznaniya i otrazheniya dejstvitel'nosti v soznanii perevodchika v processe ego professional'noj dejatel'nosti*. [Features of knowledge and reflection of reality in the minds of the translator in the process of his professional activities]. Tomsk.

3. Bragina, A. D. (2011). *Formirovanie polikul'turnyh cennostnyh orientacij budushhih perevodchikov kak aktual'naja problema professional'nogo jazykovogo obrazovanija*. [Formation of multicultural value orientations of future translators as an actual problem of professional language education]. Moscow.

4. Grebenshnikova, A. V. (2013). *Lingvoinformacionnyj period razvitija problemy formirovanija vtorichnoj jazykovoj lichnosti v sisteme professional'nogo lingvisticheskogo obrazovanija*. [Linguistic information period of the development of the problem of the formation of the secondary linguistic personality in the system of professional linguistic education]. Moscow.

5. Karaulov, Ju. N. (2010). *Russkij jazyk i jazykovaja lichnost'*. [Russian language and the language personality]. Moscow.

6. Komissarov, V. N. (2002). *Sovremennoe perevodovedenie*. [Modern Translation Studies]. Moscow: JeTS.

7. Latyshev, L. K. (2007). *Perevod: Teorija, praktika i metodika prepodavanija: uchebnik dlja stud. perevod. fak. vyssh. ucheb. Zavedenij*. [Translation: Theory, Practice and Methods of Teaching]. Moscow: Akademiya.

8. Remezova, L. V. (2011). *K voprosu o professional'noj kompetentnosti lingvista-perevodchika*. [To the issue of the professional competence of a linguist-translator]. Tomsk.

9. Serebrjakova, S. V. (2012). *K probleme formirovanija jazykovoj lichnosti lingvista-perevodchika*. [To the problem of the formation of the linguistic personality of a linguist-translator]. Majkop.

10. Zinukova, N. V. (2014). Integrated methodological model of interpreters' training in multilingual society. *Inozemni Movy*. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЗІНУКОВА Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології та перекладу, психолінгвістика.

Наукові інтереси: методика викладання перекладу, міжкультурна комунікація.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZINUKOVA Natalia Victorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Chair of the English Philology and Translation Department.

Circle of scientific interests: methods of translation and interpreting teaching, intercultural communication, psycholinguistics.

Дата надходження рукопису 23. 12. 2017 р.
Рецензент – д.п.н. професор С. І. Шандрук.